

PREDGOVOR

U jeku Prvoga svjetskog rata, u bečkom dvorcu Schönbrunn, umro je 21. studenoga 1916. austrijski car i ugarsko-hrvatski kralj Franjo Josip I. „Njegovo c. i kr. Apostolsko Veličanstvo *Franjo Josip I.* su jučer 21. o. mj. u devet sati navečer u dvorcu Schönbrunn blago u Gospodinu usnuli“, objavio je vodeći bečki dnevni list *Wiener Zeitung* 22. studenoga 1916. na naslovnoj stranici. Posljednji europski monarh stare škole desetljećima je vladao habsburškim imperijem od Alpa do Karpata s više od 50 milijuna stanovnika, simbolički obilježivši epohu nestanka feudalizma i uspona građanskoga društva u Srednjoj Europi.

Dualizam kao državni ustroj tijekom posljednjih pola stoljeća postojanja podunavske monarhije bio je kompromis za vladara koji je odustao od neograničene vlasti i postao ustavni monarh te za mađarske prvake koji su privremeno odustali od neovisne države i dobili državu u državi. Kao austrijski car i ugarsko-hrvatski kralj, Franjo Josip je predlagao i potvrđivao zakone, postavljao nositelje javnih dužnosti i zapovijedao oružanim snagama u ratu i miru, a državni sudovi, u doba dualizma odvojeni od uprave, sudili su u ime Njegova Veličanstva. Habsburška himna – popularna „carevka“ odnosno „kraljevka“ – počinjala je u hrvatskoj verziji:

*Bože živi, Bože štiti
Cara našeg i naš dom.
Vječnom Ti ih slavom kiti,
Snagom Ti ih jačaj svom.
Ti nam sretne dane množi,
Habsburškoj ih kući daj,
S njenom snagom zauvijek složi
Hrvatske nam krune sjaj.*

Austro-Ugarska je bila uzorna srednjoeuropska država u gospodarskom, društvenom, pravnom i mnogom drugom pogledu, ali ta predmoderna dinastička tvorevina nije imala budućnost u epohi modernih europskih nacija i nacionalnih država. Razvojni procesi u Austro-Ugarskoj u doba Franje Josipa povoljno su utjecali na hrvatsko gospodarstvo i društvo, ali je u isto vrijeme habsburški dualizam bio zapreka za teritorijalno povezivanje hrvatskih zemalja i hrvatsku nacionalnu emancipaciju. „Lijepo doba“ (*La Belle*

Époque) građanskog optimizma završilo je u apokalipsi globalnoga rata, a taj je rat potpuno izmijenio lice Europe i svijeta.

Imajući na umu 100. obljetnicu smrti posljednjega velikog austrijskog cara i ugarsko-hrvatskog kralja iz dinastije Habsburgovaca, Odjel za povijest Matice hrvatske organizirao je međunarodni znanstveni skup o Franji Josipu i Hrvatima u Prvome svjetskom ratu. Skup je održan 21. studenoga 2016. u palači Matice hrvatske u Zagrebu. Okupilo se 18 sudionika s pripoćenjima iz Hrvatske i susjednih zemalja Austrije, Mađarske i Slovenije. Na skupu je predstavljena knjiga *Der erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie 1914-1918* autora Manfreda Rauchensteinera iz Austrije i zbornik *Franc Jožef* urednika Gregora Antoličiča iz Slovenije. Na temelju priopćenja podnesenih na skupu napisani su znanstveni radovi koji su objedinjeni u ovome zborniku.

Smrt cara i kralja Franje Josipa nagovijestila je suton moderne i osvit suvremene epohe u povijesti Srednje Europe i hrvatskih zemalja. „Austria erit in orbe ultima“, govorilo se tada, ali Austro-Ugarska nije dugo nadživjela svojega dugovječnog vladara s obzirom da ona nije bila nacionalna država ni austrijskih Nijemaca ni Mađara ni Hrvata i ostalih Slavena koji su u njoj živjeli. Na kraju rata stara monarhija se kaotično raspala, a hrvatski je narod ujedinjenjem sa Srbijom ušao u novu južnoslavensku zajednicu. Danas, stotinu godina poslije, prisjećamo se Franje Josipa kao teme koja je i dalje na različite načine otvorena za sve vrste istraživačkih prinosa i inovativnih promišljanja.

Zahvaljujući se na dobroj suradnji svim autorima iz Hrvatske i inozemstva, a jednako tako i svima koji su na bilo koji način pomogli, zbornik predajem zainteresiranoj javnosti sa željom da njegovo objavljivanje u nakladi Matice hrvatske barem donekle popuni prazninu u novijoj literaturi o Franji Josipu u hrvatskome kulturnom krugu.

U Zagrebu, u travnju 2018.

Željko Holjevac